традиції чи реліктовим ремеслом, а складною нейробіологічною та психомоторною системою підготовки, яка не має повноцінних цифрових аналогів. Практична робота з натуральними художніми матеріалами забезпечує багатоканальну стимуляцію сприйняття, яка запобігає сенсорній депривації, притаманній тривалій роботі з екранами. Графічні редактори та штучний інтелект є лише інструментами візуалізації, тоді як академічна база формує фундаментальну когнітивну матрицю.

DOI: 10.51587/9798-9935-42874-2026-029-171-176

ПРИТУЛА Олександр Леонтійович,
д-р філос. наук, професор,
Запорізький національний університет
ORCID iD: 0000-0001-8800-8207

КОНОХ Анатолій Петрович,
д-р. пед. наук, професор,
Запорізький національний університет
ORCID iD: 0000-0003-4283-9317

КОНОХ Олена Євгеніївна,
канд. наук з фіз. вих. і спорту, доцент,
Запорізький національний університет
ORCID iD: 0000-0002-8970-0817

КОНОХ Андрій Анатолійович,
канд. пед. наук, доцент,
Запорізький національний університет
ORCID iD: 0000-0001-9719-0418
Україна

ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОЗАЦЬКОЇ СПАДЩИНИ У ФОРМУВАННІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ ДО ЗАХИСТУ БАТЬКІВЩИНИ

Актуальність проблеми дослідження зумовлена сучасними соціокультурними та безпекові виклики зумовлюють необхідність переосмислення змісту професійної підготовки фахівців фізичної культури і спорту, зокрема в напрямі формування їхньої готовності до захисту Батьківщини.

Така готовність не може обмежуватися лише належним рівнем фізичної підготовленості. Вона передбачає сформованість системи мотиваційно-ціннісних орієнтацій, морально-вольових якостей, громадянської відповідальності, психологічної стійкості, здатності до командної взаємодії та практичної готовності діяти в складних умовах.

Особливого значення в цьому контексті набуває потенціал української козацької педагогіки, у якій фізичне загартування традиційно поєднувалося з вихованням мужності, честі, відповідальності, побратимства, самодисципліни та готовності захищати громаду і Батьківщину. Сучасне переосмислення цих ідей дає можливість інтегрувати їх у систему професійної підготовки фахівців фізичної культури і спорту. Важливим науковим підґрунтям такого підходу є дослідження А. П. Коноха та О. Л. Притули, у якому обґрунтовано підготовку майбутніх фахівців фізичної культури і спорту до використання національних засобів фізичного виховання у професійній діяльності[1] . Подальший розвиток цієї проблематики представлено у праці А. П. Коноха, А. А. Коноха та О. Л. Притули «Козацька педагогіка як спосіб формування здоров'я майбутніх фахівців фізичної культури»[2], де козацька педагогіка розглядається як педагогічний ресурс професійної та особистісної підготовки майбутніх фахівців.

Важливе місце у розробленні педагогічних засад національного виховання посідають праці В. Є. Береки. Зокрема, у співавторстві з Л. В. Буймістер та І. М. Шоробурою ним підготовлено навчально-методичний посібник «Козацько-лицарське виховання в навчальних закладах»[3], що безпосередньо стосується використання козацької традиції у сучасному освітньому процесі. Практичне впровадження методів козацької педагогіки зокрема розглянуте в посібнику авторської групи педагогів з Черкащини «Козацько-лицарське виховання у закладах освіти Черкащини», де автори діляться практичними програмами козацького виховання в різних сферах[4]. Водно-

1 Конох А. П., Притула О. Л. Підготовка майбутніх фахівців фізичної культури і спорту до використання національних засобів фізичного виховання у професійній діяльності : монографія / А. П. Конох, О. Л. Притула. Запоріжжя : СТАТУС, 2017. 296 с.

2 Конох А. П., Конох А. А., Притула О. Л. Козацька педагогіка як спосіб формування здоровя майбутніх фахівців фізичної культури. Вісник науки та освіти /Серія «Педагогіка». 2025. С. 2815-2826. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-11(41)-2815-2826

3 Берека В. Є. Козацько-лицарське виховання в навчальних закладах : навч.-метод. посіб. / В. Є. Берека, Л. В. Буймістер, І. М. Шоробура ; Хмельниц. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти, Хмельниц. гуманітар.-пед. акад. Хмельницький : Заколодний М. І., 2015. 342 с.

4 Козацько-лицарське виховання у закладах освіти Черкащини: навч.-метод. посіб. / Кудін В. С., Бугайчук Н. В., Гловацький С. В., Лємєшева Н. А. Черкаси : КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР», 2018. 191с

час проблема саме педагогічних умов розвитку готовності фахівців фізичної культури і спорту до захисту Батьківщини на основі провідних ідей козацької педагогіки потребує подальшого комплексного дослідження, що й визначає спрямованість цієї монографії.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та визначення педагогічних умов розвитку у фахівців фізичної культури і спорту готовності до захисту Батьківщини засобами та провідними ідеями української козацької педагогіки.

Для досягнення мети визначено такі завдання: проаналізувати теоретичні засади готовності до захисту Батьківщини; розкрити виховний потенціал козацької педагогіки; визначити структурні компоненти готовності; обґрунтувати педагогічні умови її розвитку; визначити можливості використання козацького бойового мистецтва «Спас» у професійній підготовці фахівців фізичної культури і спорту.

Об'єктом дослідження є процес професійної підготовки фахівців фізичної культури і спорту. *Предметом дослідження* є педагогічні умови розвитку готовності фахівців фізичної культури і спорту до захисту Батьківщини на основі провідних ідей козацької педагогіки.

Методологічну основу дослідження становлять системний, компетентнісний, особистісно орієнтований, діяльнісний, культурологічний та аксіологічний підходи. Їх поєднання дає змогу розглядати готовність до захисту Батьківщини як інтегральне утворення особистості, що формується в процесі поєднання фізичної, морально-вольової, психологічної, громадянської та практичної підготовки.

Важливим методологічним орієнтиром є концептуальне поєднання фізичного виховання, національної культури та козацької педагогіки, представлене у працях А. Коноха, О. Притули, Ф. Товстопятко , М. Філатова, С. Парій [5], а також Тверезовського В. Г., Шматкова А. І., Сидоренко О. Р., Бабич В. Г [6]. Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні комплексу педагогічних умов розвитку готовності фахівців фізичної культури і спорту до захисту Батьківщини на основі інтеграції провідних

5 Товстоп'ятко Ф. Ф. Становлення фізичної культури в добу козацтва: значення національних козацьких ігр у фізичній підготовці / Ф. Ф. Товстоп'ятко, О. Л. Притула, М. М. Філатов, С. Б. Парій // Актуальні питання у сучасній науці. 2025. № 2 (32). С. 1228–1238. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-2(32)

6 Тверезовський В. Г., Шматкова А. І., Сидоренко О. Р., Бабич В. Г. Фізичне виховання у контексті козацької педагогіки : навч.-метод. посіб. / В. Г. Тверезовський, А. І. Шматкова, О. Р. Сидоренко, В. Г. Бабич. Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. 160 с.

ідей козацької педагогіки із сучасним змістом професійної фізкультурно-спортивної освіти.

Практичне значення полягає у можливості використання запропонованих педагогічних умов, змісту, форм і методів у професійній підготовці студентів спеціальності «Фізична культура і спорт», системі військово-патріотичного виховання, діяльності спортивних і молодіжних організацій, а також під час вивчення національних бойових мистецтв, зокрема козацького бойового мистецтва «Спас».

В теоретичному плані однією з ключових педагогічних проблем процесу підготовки фахівців фізичної культури і спорту до захисту Батьківщини є їх готовність до даної діяльності. Проблема формування готовності особистості до захисту Батьківщини набуває особливого значення в сучасних умовах, коли система освіти має забезпечувати не лише професійну компетентність фахівця, а й його здатність відповідально діяти в умовах суспільних викликів, небезпек і кризових ситуацій. Для фахівця фізичної культури і спорту ця проблема має особливу специфіку, оскільки його професійна діяльність безпосередньо пов'язана з фізичним розвитком людини, формуванням рухових умінь, витривалості, самодисципліни, командної взаємодії та здоров'язбережувальної компетентності.

У педагогічній науці поняття «готовність» розглядається як складне особистісне утворення, яке поєднує мотиваційні, когнітивні, емоційно-вольові та діяльнісні характеристики особистості[7]. У контексті професійної освіти готовність передбачає не тільки наявність певної суми знань і сформованих умінь, а й внутрішню спрямованість особистості на виконання відповідної діяльності та здатність практично реалізувати набуті компетентності[8]. Тому готовність до захисту Батьківщини доцільно визначати як інтегральну характеристику особистості, що відображає сформованість ціннісної мотивації, необхідних знань, фізичних і психологічних якостей, морально-вольової стійкості та практич-

7 Бутузова Л. П., Мельник Т. С. Мотиваційна готовність студента до педагогічної діяльності. *World science: problems, prospects and innovations* : proceedings of the 10th International scientific and practical conference (Toronto, Canada, 16–18 June 2021). Toronto : Perfect Publishing, 2021. Pp. 219–227. URL: https://sci-conf.com.ua/xmezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-world-science-problemsprospects-and-innovations-16-18-iyunya-2021-goda-toronto-kanada-arhiv/

8 Малахова О. Г. Мотиваційна готовність здобувачів освіти до формування педагогічних компетентностей на практичних заняттях з методики фізичного виховання дітей дошкільного віку. *Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects* : proceedings of the 15th International scientific and practical conference (Berlin, Germany, 14–16 August 2022). Berlin : MDPC Publishing, 2022. P. 231.

них умінь, необхідних для відповідальної діяльності із захисту держави, суспільства та громадян.

Важливе значення для розуміння цього феномену мають дослідження, у яких готовність до захисту Вітчизни розглядається через систему взаємопов'язаних компонентів. Зокрема, у дослідженнях військово-патріотичного виховання виокремлюються мотиваційно-ціннісний, когнітивний, емоційно-вольовий та діяльнісно-практичний компоненти. Такий підхід дає підстави розглядати готовність не як статичний стан, а як результат цілеспрямованого педагогічного процесу[9].

Поняття військово-патріотичної готовності є ширшим за суто фізичну готовність до виконання військово-прикладних завдань. Воно охоплює усвідомлення особистістю значущості захисту держави, сформованість громадянської відповідальності, повагу до історії та культурних традицій українського народу, готовність до суспільно корисної діяльності, моральну стійкість і здатність діяти в інтересах колективу. Отже, військово-патріотична готовність має одночасно ціннісний, інтелектуальний, фізичний, психологічний, морально-вольовий і соціальний виміри.

Особливе місце в її структурі посідає фізична готовність. Вона передбачає належний рівень розвитку сили, швидкості, витривалості, спритності, координації, гнучкості та інших фізичних якостей, а також сформованість прикладних рухових умінь. Дослідження Я. Зорія та В. Богатирця підтверджує значущість фізичної культури як одного з чинників підготовки молоді до майбутньої військової служби та захисту незалежності й територіальної цілісності держави. Автори акцентують на необхідності створення освітнього середовища, у якому рухова активність поєднується з мотиваційним і виховним впливом[10].

Водночас фізична готовність не може розглядатися ізольовано від психологічної готовності. Остання передбачає здатність людини зберігати самоконтроль, приймати рішення в умовах невизначеності, долати страх і втому, адаптуватися до змінних умов діяльності та підтримувати ефективну взаємодію з іншими. У цьому контексті важливим є форму-

9 Зубалій М. Д., Тимчик М. В. Методика формування у старшокласників готовності до захисту Вітчизни в різних типах закладів освіти : метод. посіб. / за ред. О. І. Остапенка. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2019. 168 с.

10 Зорій Я., Богатирець В. Важливість фізичної культури як елемента формування готовності школярів до майбутньої військової служби. (2025). *Physical culture and sport: scientic perspective*, *4*, 66-74. DOI: https://doi.org/10.31891/pcs.2025.4.7

вання стійких навичок саморегуляції, відповідальності та усвідомленої поведінки.

Важливою складовою є морально-вольова готовність, яка виявляється у відповідальності, дисциплінованості, наполегливості, сміливості, витримці, здатності долати труднощі та виконувати поставлені завдання. Саме ця складова забезпечує перехід від усвідомлення необхідності захисту Батьківщини до готовності діяти. Вона формується не одноразовими виховними заходами, а систематичною діяльністю, яка передбачає подолання труднощів, виконання індивідуальних і колективних завдань, дотримання дисципліни та відповідальність за результат. Соціальна складова готовності характеризує здатність особистості до взаємодії, взаємодопомоги, командної діяльності, лідерства та відповідального виконання соціальної ролі. Для фахівця фізичної культури і спорту вона має подвійне значення: по-перше, як характеристика його особистої готовності, по-друге, як професійна компетентність педагога, здатного формувати відповідні якості у здобувачів освіти.

Особливу увагу проблемі поєднання професійної підготовки фахівця фізичної культури з українськими національними традиціями приділяють А. Конох та О. Притула[11]. У їхньому дослідженні виховання майбутніх фахівців фізичної культури в традиціях запорозького козацтва розглядається як важливий напрям удосконалення професійної підготовки. Автори наголошують на значенні духовної підготовки та традицій козацтва як основи, на якій можуть розвиватися інші форми і методи навчання та виховання.

Системне обґрунтування використання національних засобів фізичного виховання у професійній діяльності фахівців представлено в монографії А. П. Коноха та О. Л. Притули «Підготовка майбутніх фахівців фізичної культури і спорту до використання національних засобів фізичного виховання у професійній діяльності» (2017). Сам факт спрямування монографічного дослідження на професійну підготовку майбутніх фахівців до використання національних засобів фізичного виховання створює методологічне підґрунтя для розгляду козацької педагогіки як ресурсу сучасної професійної освіти.

11 Притула О. Л. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури до виховання молоді в традиціях запорозького козацтва. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. / [голов. ред. Т. І. Сущенко та ін.]. Запоріжжя, 2015. Вип. 42 (95). . 2015. № 42(95). С. 252–257.

Подальший розвиток цієї наукової позиції простежується у сучасних працях А. П. Коноха, А. А. Коноха та О. Л. Притули, присвячених козацькій педагогіці як засобу формування здоров'я майбутніх фахівців фізичної культури. Автори розглядають козацьку педагогіку в контексті цілісного розвитку особистості та здоров'язбереження, що є важливим для формування фізичної і професійної готовності майбутнього фахівця[12].

Отже, специфіка готовності фахівця фізичної культури і спорту до захисту Батьківщини полягає в інтеграції професійної, фізичної, морально-вольової, психологічної, соціальної та громадянсько-патріотичної готовності. Такий фахівець має бути не лише носієм спеціальних знань і рухових умінь, а й організатором фізкультурно-спортивної діяльності, здатним власним прикладом формувати культуру здоров'я, дисциплінованість, відповідальність, командність і патріотичні цінності.

У цьому аспекті перспективним є використання провідних ідей козацької педагогіки, зокрема ідей фізичного та духовного загартування, служіння громаді й Батьківщині, побратимства, взаємодопомоги, особистої відповідальності, наступності поколінь та поєднання фізичного вдосконалення з моральним вихованням. Сучасна праця О. Притули, А. Коноха, О. Рябека, К. Рижова та інших авторів «Козацький звичай Спас» безпосередньо орієнтована на використання козацької традиції у національно-патріотичному вихованні, що розширює можливості практичного застосування зазначених ідей у підготовці фахівців фізичної культури і спорту[13].

Таким чином, готовність до захисту Батьківщини доцільно трактувати як інтегральний результат професійного та особистісного розвитку фахівця, що формується в освітньому процесі за умови цілеспрямованого поєднання фізичної підготовки, морально-вольового виховання, психологічної підготовки, громадянсько-патріотичного виховання, соціальної взаємодії та практичної діяльності. Козацька педагогіка в такій системі може виконувати не лише історико-культурну, а й методологічну та практично-педагогічну функцію, забезпечуючи органічне поєднання фізичного розвитку особистості з її ціннісним, моральним і громадянським становленням.

12 Конох А. П., Конох А. А., Притула О. Л. Козацька педагогіка як спосіб формування здоров'я майбутніх фахівців фізичної культури. Вісник науки та освіти /Серія «Педагогіка». 2025. С. 2815-2826. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-11(41)-2815-2826.

13 Притула О. Л., Конох А., Рижов К. А., Рябека О., Щербаков С. Козацький Звичай Спас (національно-патріотичне виховання на засадах козацького звичаю Спас). Запоріжжя : Дніпровський металург, 2024. 260 с.

Козацька педагогіка є важливою складовою української педагогічної традиції, у якій виховання особистості поєднувало фізичний розвиток, моральне становлення, духовність, громадянську відповідальність і готовність до захисту рідної землі. Сучасні дослідження Ф. Товстоп'ятка та О. Притули засвідчують доцільність використання національних традицій, зокрема, запорозького козацтва як превентивного методу оздоровлення людини, а отже і підготовки фахівців в даному напрямку. Автори акцентують на комплексному підході у підготовці як фундаменті інших напрямів виховання та професійного розвитку особистості[14].

Ідея служіння Батьківщині та відповідальності за її захист. Однією з провідних ідей козацької педагогіки є усвідомлення особистої відповідальності за долю громади, рідної землі та держави. У сучасній професійній підготовці фахівця фізичної культури ця ідея може реалізовуватися через формування громадянської відповідальності, патріотизму, дисциплінованості та готовності діяти в складних соціальних ситуаціях. У навчально-методичних працях, присвячених козацькій педагогіці та козацькому звичаю «Спас», підкреслюється орієнтація виховання на формування фізично здорової, морально стійкої та національно свідомої особистості, здатної до самозахисту й активної участі в суспільному житті[15].

Ідея фізичного, морально-вольового та духовного загартування. Козацька педагогіка розглядає фізичне вдосконалення не ізольовано, а як складову цілісного розвитку особистості. Сила, витривалість, самоконтроль, мужність і наполегливість мають поєднуватися з моральними та духовними якостями[16]. Ідея побратимства, взаємодопомоги та колективної відповідальності. Козацька традиція передбачає особливу роль громади, побратимства, взаємної підтримки та відповідальності за товариша. У професійній підготовці фахівців фізичної культури ці принципи можуть реалізовуватися через командні спортивні вправи, групові завдання, змагання, взаємонавчання та розвиток лідерських якостей. Такий підхід

14 Притула О. Л., Товстоп'ятко Ф. Ф. Національні методи фізичної культури як превентивна система оздоровлення населення. Академічні візії, 2024. № 32. С. 1-11. URL: https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/2377.

15 Притула О. Л. Козацька педагогіка. Минуле і сучасність. Козацька педагогіка. Теорія і практика: матеріали V міжнародної науково-практичної конференції. (14 квітня 2026 р., м. Запоріжжя) Запоріжжя : Просвіта, 2026. С. 97-101. URL: https://spas.center/ua/biblioteka/18_materiali-v-mizhnarodnoyi-naukovo-praktichnoyi-konferenciyi--kozacka-pedagogika--teoriya-i-praktika-

16 Притула О. Л. Виховання захисника Вітчизни в історико-філософському контексті. Вища освіта України , 2024. № 3. С. 79-88. URL: https://journals.udu.kyiv.ua/index.php/vou/article/view/264.

сприяє формуванню довіри, комунікативної компетентності, здатності координувати власні дії з діями інших і брати відповідальність за спільний результат. Ідея наступності поколінь і збереження національної культурної спадщини. Важливим завданням козацької педагогіки є передавання від покоління до покоління історичного досвіду, традицій, моральних норм і способів фізичного вдосконалення. У цьому контексті фізична культура, національні види спорту та бойові мистецтва можуть виступати засобами збереження й актуалізації культурної спадщини. Праці О. Притули, А. Коноха та їхніх співавторів розглядають козацький звичай «Спас» саме як педагогічний ресурс національно-патріотичного виховання та формування особистості захисника України.

Отже, провідні ідеї козацької педагогіки - служіння Батьківщині, відповідальність, фізичне й духовне загартування, побратимство, взаємодопомога та наступність поколінь можуть бути інтегровані у сучасну професійну підготовку фахівців фізичної культури і спорту. Їх реалізація створює передумови для формування не лише фізично підготовленого фахівця, а цілісної особистості, здатної до відповідальної професійної та громадянської діяльності.

Розвиток готовності фахівців фізичної культури і спорту до захисту Батьківщини доцільно розглядати як цілісний педагогічний процес, у якому поєднуються професійна підготовка, фізичне вдосконалення, громадянсько-патріотичне виховання, морально-вольовий розвиток та набуття практичного досвіду. Сучасні дослідження готовності майбутніх фахівців фізичної культури і спорту підтверджують її *багатокомпонентний характер*. Зокрема, у дослідженнях А. Богатова виокремлено мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний і рефлексивний компоненти професійної готовності, а в дослідженнях підготовки фахівців до туристичної діяльності застосовується диференціація готовності за критеріями та чотирма рівнями – низьким, середнім, достатнім і високим[17]. Запропонована модель передбачає сім взаємопов'язаних компонентів готовності: *мотиваційно-ціннісний, когнітивний, фізичний, морально-вольовий, психологічний, діяльнісно-практичний та соціально-комунікативний.* Мотиваційно-ціннісний компонент характеризує усвідомлення громадянського обов'язку,

17 Богатов А. Компоненти і критерії підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до формування здоров'язбережувального середовища. Наука і освіта : наук.-практ. журнал, 2016. № 1. С. 67–72.

цінності свободи, незалежності та відповідальності за захист держави. Когнітивний охоплює знання з фізичної, військово-прикладної, національно-патріотичної та безпекової підготовки.

Фізичний компонент передбачає належний рівень сили, витривалості, швидкості, спритності, координації та інших фізичних якостей. Морально-вольовий включає дисциплінованість, наполегливість, мужність, відповідальність і здатність долати труднощі. Психологічний компонент пов'язаний із саморегуляцією, стресостійкістю та здатністю діяти в умовах невизначеності. Діяльнісно-практичний характеризує здатність застосовувати набуті знання й уміння у практичних ситуаціях, а соціально-комунікативний – здатність до командної взаємодії, взаємодопомоги, лідерства та відповідальності за спільний результат. Такий підхід відповідає сучасному розумінню готовності як інтегрального утворення. Для фахівця фізичної культури це особливо важливо, оскільки професійна діяльність передбачає одночасне застосування знань, фізичних умінь, організаторських і комунікативних компетентностей.

Оцінювання готовності доцільно здійснювати за мотиваційно-ціннісним, когнітивним, фізичним, морально-вольовим, психологічним, діяльнісно-практичним і соціально-комунікативним критеріями. Показниками можуть бути сформованість громадянської позиції, рівень відповідних знань, фізична підготовленість, здатність до самоконтролю, стресостійкість, практичні вміння, командна взаємодія та відповідальність. Відповідно до сукупності зазначених показників визначено *чотири рівні готовності: високий, достатній, середній та низький***.** Подібна чотирирівнева модель використовується і в сучасних дослідженнях готовності фахівців фізичної культури і спорту до професійної діяльності [18].

Реалізацію моделі пропонується здійснювати послідовно наступними етапами:1) мотиваційний; 2) теоретичний; 3) практичний; 4) інтеграційний; 5) рефлексивний етапи**.** Важливим підґрунтям моделі є дослідження М. Михальчука безпосередньо підтверджує можливість формування готовності до захисту Батьківщини на заняттях фізичного виховання через поєднання фізичної, психологічної, соціальної та духовної складових і про-

18 Дудорова Л., Бричук М., Смірнова З., Хуртик Д. Підготовка фахівців з фізичної культури і спорту до організації та проведення туристичної діяльності. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*, 2025. № 31(187). С. 229-234. URL: https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/887/935

відних ідей козацької педагогіки[19]. Запропонована модель ґрунтується на *цілісності, послідовності та інтеграції* основних компонентів готовності. Її специфіка полягає у поєднанні сучасних педагогічних підходів із потенціалом української козацької педагогіки та національних засобів фізичного виховання.

Реалізація педагогічних умов розвитку готовності фахівців фізичної культури і спорту до захисту Батьківщини передбачає системне поєднання змісту професійної підготовки, фізичного виховання, національно-патріотичного виховання та практичної діяльності. Такий підхід відповідає сучасному розумінню фізичної культури в освіті як засобу розвитку не лише фізичних, а й розумових та психологічних здібностей особистості. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» визначає серед завдань фізичної культури в освіті комплексний розвиток фізичних і розумових здібностей та вдосконалення фізичної і психологічної підготовки до активного життя й професійної діяльності[20].

Методика передбачає використання лекцій, семінарів, практичних занять, тренувань, майстер-класів, змагань, туристичних походів, козацьких вишколів та військово-патріотичних заходів. Їх поєднання забезпечує поступовий перехід від засвоєння теоретичних знань до практичного застосування сформованих компетентностей. Лекційні та семінарські заняття доцільно спрямовувати на формування знань про історію українського війська, козацьку педагогіку, національні бойові мистецтва, фізичну та психологічну підготовку, здоров'язбереження й громадянську відповідальність. Практичні заняття та тренування забезпечують розвиток фізичних якостей і прикладних рухових умінь. Змагання формують дисциплінованість, наполегливість, здатність діяти в умовах обмеженого часу та відповідальність за командний результат.

Особливу роль можуть відігравати козацькі вишколи, туристичні походи та майстер-класи, оскільки вони створюють умови для комплексного поєднання фізичної, морально-вольової, соціальної та культурної підготовки. При цьому військово-патріотичні заходи мають бути складовою системного освітнього процесу, а не набором окремих епізодичних ак-

19 Михальчук М. Формування у здобувачів освіти готовності до захисту Батьківщини на заняттях фізичного виховання провідними ідеями козацької педагогіки. *Гуманітарні студії. Історія та педагогіка*. 2024. 1(7). 90–103. URL: https://gsip.wunu.edu.ua/index.php/gsipua/article/view/197

20 Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 № 3808-XII. Верховна Рада України : офіц. сайт URL: https://data.rada.gov.ua/ogd/zak/perv/text/d20375.htm?utm_source=chatgpt.com

ції. Такий принцип відповідає підходам МОН України, яке визначає національно-патріотичне виховання як комплексну, системну та цілеспрямовану діяльність[21].

Ефективність запропонованих форм залежить від відповідного комплексу педагогічних методів. Основними з них визначено особистий приклад, вправляння, моделювання ситуацій, змагання, переконання, наставництво та рефлексію. Особистий приклад викладача має особливе значення для формування дисциплінованості, відповідальності та культури здоров'я. Метод вправляння забезпечує систематичне формування фізичних і практичних умінь.

Моделювання ситуацій дає можливість відпрацьовувати алгоритми поведінки в умовах підвищеної складності та невизначеності. Метод змагання стимулює активність і прагнення до самовдосконалення, тоді як переконання спрямоване на формування усвідомленої системи цінностей. Важливим доповненням є наставництво, яке забезпечує передачу досвіду від викладача, тренера, ветерана або іншого компетентного наставника до здобувача освіти. Рефлексія дає можливість студенту оцінити власні результати, визначити сильні й слабкі сторони та сформувати індивідуальну програму подальшого самовдосконалення. Сучасні методичні рекомендації з національно-патріотичного виховання також орієнтують освітній процес на поєднання традиційних форм із активними та проєктними методами [22]. Важливою умовою реалізації моделі є міждисциплінарна інтеграція. Підготовка фахівця до захисту Батьківщини не повинна обмежуватися однією навчальною дисципліною. Вона має здійснюватися через взаємопов'язане вивчення теорії та методики фізичного виховання, спортивних дисциплін, національних бойових мистецтв, туризму, домедичної підготовки, психології, педагогіки, історії України та української культури. Така інтеграція дає змогу сформувати цілісне розуміння готовності: 1) знання; 2) фізична спроможність; 3) практична дія; 4) психологічна стійкість; 5) командна взаємодія; 6) відповідальна поведінка. Дослідження Т. Чопик щодо професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту також ак-

21 Міністерство освіти і науки України. Національно-патріотичне виховання : офіц. сайт. URL: https://mon.gov.ua/osvita-2/pozashkilna-osvita/vikhovna-robota-ta-zakhist-prav-ditini/natsionalno-patriotichne-vikhovannya?=print&utm_source=chatgpt.com

22 Міністерство освіти і науки України Про затвердження методичних рекомендацій щодо організації діяльності центрів національно-патріотичного виховання : Наказ № 141 від 07.02. 2024. Верховна Рада України : офіц. сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0141729-24?utm_source=chatgpt.com#Text

центує на компетентнісному підході та необхідності використання сучасних освітніх технологій у ЗВО [23].

Водночас інтеграція має передбачати не механічне додавання нових тем до навчальних дисциплін, а узгодження їхнього змісту навколо спільного результату – формування готовності особистості до відповідальної професійної, громадянської та захисної діяльності. Важливим нормативним орієнтиром у цьому напрямі є сучасне розуміння військово-патріотичного виховання, яке пов'язує патріотичну свідомість із моральними, психологічними, професійними та фізичними якостями [24]. Таким чином, методика реалізації педагогічних умов має будуватися на системності, практичній спрямованості, міждисциплінарності, особистісній активності здобувача освіти та послідовному переході від знань до практичної діяльності. Саме таке поєднання створює педагогічне середовище, у якому професійна підготовка фахівця фізичної культури і спорту доповнюється формуванням фізичної, морально-вольової, психологічної, соціальної та громадянської готовності до захисту України.

Проведене дослідження дозволило теоретично обґрунтувати педагогічні умови розвитку у фахівців фізичної культури і спорту готовності до захисту Батьківщини провідними ідеями козацької педагогіки. Встановлено, що така готовність є інтегративною характеристикою особистості, яка поєднує мотиваційно-ціннісну спрямованість, знання, фізичну підготовленість, морально-вольові та психологічні якості, практичні вміння і здатність до відповідальної взаємодії. Її формування має здійснюватися системно, у процесі професійної підготовки та виховної роботи у закладах вищої освіти. Доведено педагогічний потенціал провідних ідей козацької педагогіки - патріотизму, служіння Батьківщині, фізичного і морально-вольового загартування, взаємодопомоги, дисциплінованості, відповідальності та збереження національно-культурної спадщини. Їх інтеграція у професійну підготовку фахівців фізичної культури і спорту створює умови для поєднання фізичного, професійного, громадянського та національно-патріотичного виховання. Подібний комплексний підхід

23 Чопик Т. Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх фахівців галузі фізичної культури та спорту у закладах вищої освіти. *Physical culture and sport: scientific perspective*. 2022. № 1. С. 36 - 41. URL: https://elar.khmnu.edu.ua/items/f9ee0e54-275a-43c3-a0a9-aa2a42c21de4

24 Про затвердження Концепції військово-патріотичного виховання в системі Міністерства оборони України : Наказ Міноборони України від 14.08.2024 № 554 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: rada.gov.ua.

підтверджується сучасними дослідженнями формування готовності здобувачів освіти до захисту Батьківщини засобами фізичного виховання та козацької педагогіки.

На основі результатів проведеного дослідження авторами рекомендується:

1. Інтегрувати провідні ідеї козацької педагогіки до змісту освітніх програм та робочих програм навчальних дисциплін фізкультурно-спортивного профілю з урахуванням їхнього різнобічного потенціалу.
2. Забезпечувати комплексність професійної підготовки шляхом органічного поєднання видів підготовки, спрямованих на формування інтегрованої готовності здобувачів вищої освіти до дій у складних і кризових ситуаціях.
3. Розширювати використання практико-орієнтованих форм і методів навчання, що забезпечують набуття практичного досвіду, розвиток фізичної витривалості, морально-вольових якостей і навичок командної взаємодії.
4. Посилювати міжінституційну взаємодію закладів вищої освіти зі спортивними федераціями, ветеранськими та громадськими організаціями з метою створення додаткового освітньо-виховного середовища, розширення практичного компонента підготовки та залучення фахівців-практиків до освітнього процесу.
5. Запроваджувати системний моніторинг рівнів сформованості готовності здобувачів вищої освіти до захисту Батьківщини на основі визначених критеріїв, показників і рівнів, що дасть змогу своєчасно виявляти динаміку її розвитку, коригувати зміст і методи педагогічного впливу та забезпечувати подальше науково-методичне вдосконалення відповідної системи професійної підготовки.

DOI: 10.51587/9798-9935-42874-2026-029-176-189